ארץ וטבע

המגזין הגיאוגרפי הישראלי | גיליון 206-207
158 ש"ח כולל מע"מ, המחיר באילת 131 ש"ח

שיירת הרוכבים

מה עשה פסל הדריאנוס
בבקעת בית שאן

גילויים חדשים!

שכבה מופרעת

אמנות עכשווית מאת זוהר גוטסמן באגף לארכיאולוגיה של מוזיאון ישראל

סאלי הפטל נוה וטלי שרביט

שם התערוכה: שכבה מופרעת: אמנות עכשווית מאת זוהר גוטסמן באגף לארכיאולוגיה (באולמות האגף לארכיאולוגיה ע"ש שמואל וסיידי ברונפמן)
מוזיאון: מוזיאון ישראל, ירושלים
אוצרות: סאלי הפטל נוה וטלי שרביט
עיצוב: מיכל אלדור
התערוכה בנדיבות: הקרן ליוצרים עצמאיים מייסודו של משרד התרבות והספורט; מועצת הפיס לתרבות ולאמנות; קרן אאוסטס לאמנות עכשווית

"שכבה מופרעת" מתערב זוהר גוטסמן בתצוגת הקבע של האגף לארכיאולוגיה ומציב בחלליה שבעה פסלים עכשוויים. זוהי הפעם הראשונה בתולדותיו שהאגף לארכיאולוגיה מארח תערוכה של אמנות עכשווית. שם התערוכה מאזכר מצב שקורה לעיתים באתר ארכיאולוגי שבו פריטים משכבה היסטורית אחת מתגלים בשכבה היסטורית אחרת ועלולים לשבש את פענוחה.

הפסלים גדולי־הממדים, שנוצרו במיוחד למקום, הם תוצאה של מחקר חומרי ורעיוני של פריטי האוסף, של שהות בחללי התצוגה והתבוננות במוצגים. אופי התצוגה והנרטיבים השזורים בה הציתו את דמיונו של גוטסמן ואת רצונו לייצר מבט חדש ורענן על האוסף המוכר. כל פסל בתערוכתו מגיב על מוצג אחד או יותר שהוא מצא בהם עניין מיוחד ועורך דיאלוג עם הקשריהם ההיסטוריים והתרבותיים ועם סגנונם, האיקונוגרפיה שלהם ושימושיהם השונים.

גוטסמן מתמקד בעשייתו האמנותית בפיסול ובמיצב, מערבל במכוון רעיונות ונרטיבים עתיקים וחדשים, מעמת את ההיסטורי עם העכשווי ואת היומיומי עם הנשגב. בעבודותיו הוא נוקט טכניקות ממורשת הפיסול העתיק ומפסל באבן, שיש, עץ ועצם, המתכתבים עם החפצים הארכיאולוגיים. לצד אלה הוא משלב גם טכניקות וחומרים עדכניים שמשמשים באמנות עכשווית. ב"שכבה מופרעת" הוא יוצר פסלים היברידיים ועל־זמניים. הפסלים עומדים בזכות עצמם ובה־בעת מתייחסים למוצגים שהם שולבו ביניהם, כאילו היו ממצאים ארכיאולוגיים. מעבר לדמיונם החומרי והסגנוני למוצגים הארכיאולוגיים, מציעים הפסלים גם אמירה אישית על התקופה שבה אנו חיים כעת. לפניכם הצצה לחמישה פסלים מתוך התערוכה. ▪

בתמונה: זוהר גוטסמן, *חוזר חלילה*, עבודה בתהליך, סטודיו האמן (© **מוזיאון ישראל, ירושלים/ זוהר שמש**)

בתמונות: זוהר גוטסמן, *חוזר חלילה*, 2022, אבן־גיר "חלילה", קונסטרוקציית מתכת ועגלת משטחים, 215X300 ס"מ (פרטים) (© **מוזיאון ישראל, ירושלים/זוהר שמש**)

חוזר חלילה, 2022

אבן־גיר "חלילה", קונסטרוקציית מתכת ועגלת משטחים, 100X405X218 ס"מ

עבודה הפותחת את התערוכה היא מיצב שמתאר פעולה שגרתית במוזיאון: הובלת תבליט מן המחסן אל התצוגה. התבליט ה"עתיק" מונח על עגלת שינוע, כאילו נעזב לרגע על ידי עובדי המוזיאון.

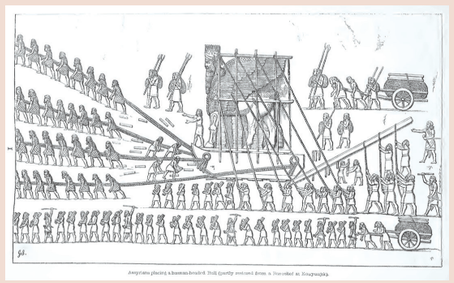
התבליט נעשה בהשראת שני תבליטי קיר מאשור המוצגים באגף לארכיאולוגיה - אחד, מן המאה ה־9 לפני הספירה, מתאר טקס סמלי של האבקת עץ תמר. בשני, מן המאה ה־7 לפני הספירה, מתואר כיבוש לכיש בידי המלך סנחריב. העבודה מתכתבת עם תבליטים שנתגלו בארמון סנחריב, בהם מתוארת העברתם של פסלי למאסו קולוסאליים מן המחצבה אל הארמון. הלמאסו היו יצורים על־טבעיים מגוננים, בעלי גוף פר או אריה מכונף וראש אדם. העברתם לארמון נעשתה לפי התבליטים העתיקים בידי המוני סבלים. אלה הוחלפו בתבליט של גוטסמן בסַבָּל אחד הנושא את הפסל העצום לבדו.

הקלות היחסית שבה מעבירים עובדי המוזיאון את התבליט מנוגדת למטלה הסיזיפית של הסבָּל היחיד, ועגלת השינוע העכשווית מעצימה את האירוניה שבפעולתו הבלתי אפשרית. בגרירת הלמאסו לעבר הכניסה לאגף לארכיאולוגיה, מבקשת "חוזר חלילה" לרמז על ההיבט הקולוניאליסטי שבניכוס שרידי הציוויליזציות הגדולות על ידי המערב.

בתמונה: זוהר גוטסמן, *חוזר חלילה*, 2022, אבן־גיר "חלילה", קונסטרוקציית מתכת ועגלת משטחים, 100X405X218 (© **מוזיאון ישראל, ירושלים/אלי פוזנר**)

פריטים ארכיאולוגיים שהיוו השראה לעבודה:

בתמונה: העברת פסל למאסו. איור של תבליט קיר בנינווה, אשור (היום: צפון עיראק), 703–695 לפני הספירה בקירוב. (לא מוצג במוזיאון ישראל)

בתמונה: תבליט קיר (פרט). כלח (תל נמרוד), אשור (היום: צפון עיראק), ימי אשורנצירפל השני, המאה ה־9 לפני הספירה, בהט. מוזיאון ישראל, ירושלים: מתנת הברון והברונית אדמונד דה־רוטשילד, פריז (© **מוזיאון ישראל, ירושלים/יורם להמן**)

נופל וקם, 2022

בזלת, 53x90 ס"מ כל אחד

שני גושי בזלת מסותתים בדמות בובת "נחום תקום" מרכיבים את העבודה. צמד הפסלים – זכר ונקבה – מעוטרים בדגמים וסמלים השאולים מייצוגי האלים והאלות ומפריטים טקסיים אחרים המוצגים סביב. תכונתה הייחודית של בובת המשחק טמונה בתנועתה: בכל פעם שהיא נופלת על צידה, היא שבה ונעמדת. ההכלאה בינה ובין דמויות האלים שסמליהם מעטרים את הפסלים היא מטפורה למחזוריות הרעיונות והאמונות בין תרבויות האזור, ולמעגלי הבנייה והקריסה של ערי־הממלכה.

המרת הפלסטיק בבזלת אינה רק הד לנוכחותה השלטת של האבן השחורה באולם, אלא אמצעי להבליט את הפער בין החזות הקלילה של בובת הצעצוע ובין החרדה שמתעוררת עם נפילתה. הפסלים שנוצרו בדמות בובת המשחק הילדותית מוצגים כעת כאילו היו מושאי הערצה ופולחן בעלי משמעות רוחנית.

למעלה: **זוהר גוטסמן, *נופל וקם*, 2022**, בזלת, 53x90 ס"מ כל אחד (© **מוזיאון ישראל, ירושלים/ אלי פוזנר**)

למשה: **זוהר גוטסמן, *נופל וקם***, עבודה בתהליך, סטודיו האמן (© **מוזיאון ישראל, ירושלים/ זוהר שמש**)

פריטים ארכיאולוגיים שהיוו השראה לעבודה:

בתמונה: **צלמית אישה עירומה מקפריסין**. דיר אל־בלח (?), המאה ה־13 לפני הספירה, חרס. מוזיאון ישראל, ירושלים: מתנת לורנס ווילמה שיש, ניו־יורק, רוכשי אוסף דיין (© **מוזיאון ישראל, ירושלים**)

בתמונה: **פסל אל הסער על גב פר**. מקדש האורתוסטטים, חצור, המאה ה־15 עד ה־13 לפני הספירה, בזלת. רשות העתיקות (© **מוזיאון ישראל, ירושלים**)

המִפְלָט האחרון, 2022

עץ ארז הלבנון, עצמות גמל שנמצאו, צבענים, לאפיס לזולי, אבני אודם ועלי זהב, 163x84x176 ס"מ

למעלה: **זוהר גוטסמן, *המפלט האחרון***, 2022, עץ ארז הלבנון, עצמות גמל שנמצאו, צבענים, לאפיס לזולי, אבני אודם ועלי זהב, 163X84X176 ס"מ (© **מוזיאון ישראל, ירושלים/אלי פוזנר**)

כיסא מפלט של מטוס קרב F-35, מפוסל בעץ ומעוטר בשיבוצי לוחיות עצם מגולפות, הוא הגרסה של גוטסמן לכס המלכות העתיק, סמל למעמדו הרם ולכוחו הבלתי מעורער של השליט. צורת כיסאות המלכות העתיקים מוכרת בעיקר מתיאוריהם באמנות העתיקה.

לוחיות העצם המשובצות ב"המפלט האחרון" מקבלות את השראתן מיצירות השנהב המגולף מן המאה ה־9 עד ה־8 לפני הספירה, כגון "עץ הדקל המקודש" ששובצו ברהיטי העץ ופיארו את קירות חדר הכס בארמון של בירת ממלכת ישראל בשומרון. מפאת נדירותם היו שיבוצי השנהב יקרי־ערך, והשימוש בהם - עדות לעושרם ופארם של ארמונות ממלכת ישראל. בעיני הנביא עמוס (ו: ד) סימלו "מיטות השן" את ההסתאבות והשחיתות שפשתה בחברה הגבוהה בישראל.

כיסא המפלט ניצב כאלגוריה מקיאוולית לאמות המוסר של השליט ומעורר מחשבה על כשרות השלטון ורדיפת הכוח. המרתו של הכס בכיסא מפלט של אחד מכלי המשחית המתקדמים בעולם רומזת על פוטנציאל החורבן וההרס הטמונים בהשגת השלטון באמצעים כוחניים, על הניסיון לשמרו כמעט בכל מחיר ועל הסכנה שבעת משבר יציל השליט את עצמו ואת מקורביו בלבד.

פריט ארכיאולוגי שהיוה השראה לעבודה:

בתמונה: **לוחית שיבוץ לרהיט: עץ דקל מקודש**. שומרון, המאה ה־9 עד ה־8 לפני הספירה, שנהב. רשות העתיקות (© **מוזיאון ישראל, ירושלים**)

נעימת חליל סירינקס, 2022

שיש קררה סטטואריו, 40x60x135 ס"מ

העבודה היא העתק של פסל סָטיר מרקד ולצי־דו פנתר וחליל סירינקס (פאן) מן התקופה הרומית. הסטירים היו יצורי־כלאיים, שחציים אדם וחציים חיה, ובני פמלייתו של דיוניסוס, אל היין ופריון הטבע ופטרון אמנויות הבמה. מאפייניהם החייתיים - רגלי העז, הקרניים, זקן התיש וזנב הסוס - אמנם טושטשו כבר בפסל המקורי אך הוא עדיין מזוהה כסטיר בזכות החליל, הזנב ותווי הפנים השדוניים.

גוטסמן משלים את איבריו השבורים של הפסל ו"מתקן" אותו, אבל שלא כבשחזור מקצועי, נוטל לעצמו חירות ומעניק לו פרשנות חדשה. המוטיב הצמחי והשופע שיוצא מן האיברים השבורים מדמה שריג גפן או נחש שמתלפף סביב הדמות וכמו משתלט עליה ומאיים להכניעה. תנועתו הכאוטית מאזכרת את איבוד השליטה והאקסטזה שאפיינו את פמלייתו של דיוניסוס כפי שתוארה בטקסטים המיתולוגיים. הסטיר של גוטסמן נראה כמשל למתח התמידי בין יצריו החייתיים והקמאיים של האדם ובין ניסיונותיה של התרבות לווסת ולהדחיק אותם.

למעלה: זוהר גוטסמן, *נעימת חליל סירינקס*, 2022, שיש קררה סטטואריו, 40X60X135 ס"מ (© מוזיאון ישראל, ירושלים/אלי פוזנר)

למטה: זוהר גוטסמן, *נעימת חליל סירינקס*, 2022, שיש קררה סטטואריו, 40X60X135 ס"מ (הפסל החדש לצד מקור ההשראה) (© מוזיאון ישראל, ירושלים/ע"י אלי פוזנר)

בעמוד ממול

למעלה: זוהר גוטסמן, *נעימת חליל סירינקס*, עבודה בתהליך, סטודיו האמן (© מוזיאון ישראל, ירושלים/זוהר שמש)

בעמוד ממול

למטה: זוהר גוטסמן, *נעימת חליל סירינקס*, הצבת הפסל בגלריה בעזרת ויקטור עוזיאל ושלמה לוי (© מוזיאון ישראל, ירושלים/זוהר שמש)

דריסת רגל, 2022

פולימרים וצבעונים, קוטר: 160 ס"מ

דור משחק אדיר־ממדים, מכוסה כולו בתבליט של עשרות דימויי אריות, ניצב במרכז האגף לארכיאולוגיה, בצומת שבין גלריות "התרבויות השכנות". האריה הוא מוטיב שכיח בתרבויות רבות מן העת העתיקה ועד ימינו וסמל לכוח ועוצמה. לכן הוא שימש רכיב עיקרי בייצוגי אלים, גיבורים ושלי־טים. בתרבות היהודית הוא מסמל את שבט יהודה, בעקבות ברכת יעקב "גור אריה יהודה" (בראשית מט: ט), ומשמש גם סמל של ירושלים.

בקומפוזיציה הדחוסה שמכסה את פני הכדור מצטופפים האריות זה לצד זה וזה על זה, נתונים באינטראקציה של משחק, חיזור או מאבק. דמויותיהם, שנדגמו מן התצוגה הארכיאולוגית של הארץ ושל הארצות השכנות, הן בעלות מאפיינים איקונוגרפיים וסגנוניים מגוונים, לפי השפה האמנו־תית של התרבות שהם משתייכים אליה. הכדור העצום, שכמו התגלגל זה עתה בין חללי התצוגה עד שנעצר, ובתוך כך אסף וקיבץ עשרות אריות, משמר את פוטנציאל התנועה הטמון בו. סכנת ההרס המרח־פת מעל החפצים המקיפים אותו מרמזת על נפיצותה של ארץ־ישראל, כצומת בין ערב־רב של תרבויות.

מימין: זוהר גוטסמן, *דריסת רגל*, 2022, פולימרים וצבעונים, קוטר: 160 ס"מ (© מוזיאון ישראל, ירושלים/אלי פוזנר)

משמאל: זוהר גוטסמן, *דריסת רגל*, 2022, פולימרים וצבעונים, קוטר: 160 ס"מ (פרטים) (© מוזיאון ישראל, ירושלים/זוהר שמש)

פריטים ארכיאולוגיים שהיו השראה לעבודה:

בתמונה: מרזב שבקצהו ראש אריה. אשקלון, המאה ה־12 לספירה, שיש. רשות העתיקות (© **מוזיאון ישראל, ירושלים/אברהם חי**)

בתמונה: משבע ועליו אריה וראש גבר. פלשת, המחצית השנייה של המאה ה־5 לפני הספירה, דרכמה (כסף). מתנת ג'ינט ויונתן רוזן, ניו־יורק, לידידי מוזיאון ישראל בארה"ב (© **מוזיאון ישראל, ירושלים/אלי פוזנר**)

על האמן

זוהר גוטסמן (יליד ישראל, 1979) הוא פסל, בוגר המחלקה לאמנות ב"בצלאל, אקדמיה לאמנות ועיצוב", ירושלים, ובעל תואר ראשון בארכיאולוגיה ותולדות האמנות מאוניברסיטת בן גוריון שבנגב, התמחה בטכניקות פיסול מסורתיות בשיש קררה, איטליה. כיום מלמד ב"בצלאל", ב"שנקר – הנדסה. עיצוב. אמנות", וב"מדרשה, המכללה האקדמית בית ברל".

עבודותיו הוצגו בתערוכות רבות במוזיאונים, בגלריות ובמרחב הציבורי בארץ ובעולם: מוזיאון תל אביב לאמנות; מובי – מוזיאון בת ים; מוזיאון לאמנות עכשווית בולזנו, איטליה; מוזיאון פתח תקווה; House of Arts, ברנו, צ'כיה; K.A.D.E, אמרספורט, הולנד; המרכז לאמנות דיגיטלית, חולון; בית הגפן, חיפה; הגלריה האוניברסיטאית, אוניברסיטת תל אביב; גלריה רוזנפלד, תל־אביב; גלריה שלוש, תל־אביב ועוד.

גוטסמן זכה בפרסים ומענקים, ובהם: פרס אמן צעיר משעם משרד התרבות והספורט (2014), מלגה משעם קרן אמריקה־ישראל (2008), קרן אאוסט לאמנות עכשווית (2017, 2022), מועצת הפיס לתרבות ולאמנות (2017, 2018, 2022) וקרן ליוצרים עצמאיים משעם משרד התרבות והספורט (2022).

בתמונה: זוהר גוטסמן עם אוצרות התערוכה באירוע פתיחתה: סאלי הפטל נוה וטלי שרביט (© **מוזיאון ישראל, ירושלים/זוהר שמש**)